
УДК 378.015.31:17.022.1

К.О. Журба, м. Київ

ВИВЧЕННЯ СТАНУ ВИХОВАНOSTI КУЛЬТУРИ ГІДНОСТІ У МОЛОДШИХ ПІДЛІТКІВ

Стаття присвячена вивченню стану вихованості культури гідності у молодших підлітків. У статті також визначені основні суперечності виховного процесу, виявлено основні тенденції, досліджено роль педагогів у вихованні культури гідності у молодших підлітків.

Ключові слова: вихованість, культура гідності, молодші підлітки, сім'я, школа.

Виховання культури гідності у підростаючого покоління є наріжною проблемою як українського суспільства зорієнтованого на демократичні цінності, так і сучасної школи, яка потребує відповідних до часу нових підходів, розробок і технологій у цій царині. Тривале перебування України у складі тоталітарної держави негативно позначилось на висвітленні цієї проблеми у вітчизняній педагогічній теорії і практиці. Кризові стани українського соціуму, політики, економіки, хоча і до деякої міри можуть негативно позначитись на захисті гідності особистості, однак відмінити таку глибинну пріоритетну цінність не в змозі через невідворотність демократичних процесів. Сучасна людина бажає будувати свої стосунки з оточуючими на основі поваги гідності, тому вивчення проблеми виховання культури гідності у підростаючого покоління є надзвичайно актуальною проблемою.

Потребу у вихованні культури гідності у молодших підлітків поглиблюють також ряд суперечностей, зокрема :

- між вимогами суспільства виховувати молодших підлітків на основі гуманістичної етики, з високим рівнем культури гідності, здатних до реалізації своїх сутнісних сил та домінуванням у педагогічній практиці авторитарної педагогіки;

- між потребою вчителів реалізувати у практиці особистісно зорієнтований підхід та усередненням учнів;

- між потребою виховувати культуру гідності в умовах сім'ї і невідповідністю батьків.

Наша стаття ставить за мету вивчення стану вихованості культури гідності у молодших підлітків.

Різні аспекти виховання культури гідності досліджували І.Д.Бех, Г.В.Кравченко, І.С.Кон, В.О.Сухомлинський, С.В.Удовицька та ін.

Культура гідності є результатом виховання сім'ї і школи і включає правовий аспект (Я-людина), корпоративний (Я – учень), сімейний (Я – нащадок і продовження славного роду), гуманістичний (Я – гуманіст), національний, етнічний (Я – українець), суспільний (Я – творець себе і держави), планетарний (Я – представник людства).

Зміст програми констатувального експерименту передбачав визначення експериментальної бази, добір діагностувальних методик і методів вивчення проблеми і за їх допомогою визначення рівнів вихованості культури гідності молодших підлітків на основі встановлених критеріїв та показників.

У роботі був використаний цілий комплекс взаємодоповнюючих методів та методик дослідження: педагогічне спостереження, анкетування, опитування, інтерв'ювання, створення проблемних ситуацій, тестування, ранжування тощо.

У дослідженні культури гідності у дітей молодшого підліткового віку ми опирались на когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінково-діяльнісний критерії.

З метою з'ясування рівня розуміння молодшими школярами поняття "гідність" нами було проведено анкетування учнів. Здобуті результати анкетування засвідчили, що більшість молодших підлітків правильно розуміють поняття особистої гідності (45,4%), проте мають поверхові знання про людську (32,8%) і національну гідність (21,8%), нечітко розуміють їх семантику.

Результати відповідей учнів 5–6 класів стосовно того, як вони розуміють поняття „гідність” наводяться у таблиці 1.

Таблиця 1.

Розуміння учнями 5-6 класів поняття „ гідності”

№	Учні 5-х класів	Відповідь у %	Учні 6-х класів	Відповідь у %
1	Гідність проявляється у сукупності з честю і самоповагою	28,5	Найважливіша моральна якість	19,2
2	Як сукупність рис, що визначають людину у суспільстві	17,7	Повага до людей	17,7
3	Усвідомлення своєї значущості	14,6	Усвідомлення власної значущості у суспільстві (визнання)	16,2
4	Усвідомлення власної індивідуальності, унікальності	9,6	Суспільна цінність людини	9,2
5	Повага оточуючими до людини за	8,1	Поєднує повагу, вихованість	6,6

	вчинки, якими можна пишатися			
6	Цінність людини у її духовному і фізичному значенні	6,1	Гордість за Україну, повага до національних традицій	4,8
7	Життя без приниження	3,5	Уміння себе відстоювати і захищати, не відступаючи від моральних норм	4,6
8	Життя без страху	1,9	Вміння дружити	3,1
9	Повага до себе	1,5	Це те, чим людина пишається	3,1
10	Допомога іншим людям	1,5	Чемність і ввічливість	1,5
11	Загальна культура	1,5	Любов	1,5
12	Добро	1,5	Сутність людини	1,5
13	Довіра	1,5	Довіра	1,5
14	Чесність	1,5	Чесність	1,5
15			Відповідальність	1,5
16			Ставлення до себе	1,5
17			Справедливість	1,5
18			Визначає характер людини	1,5
19			Моральні права людини	1,5
20	Не визначились	1,0	Не визначились	0,5
	Всього:	100	Всього:	100

З таблиці 1 видно, що і п'ятикласники, і шестикласники добре усвідомлюють значущість особистісної гідності, шестикласники також мають базові уявлення про національну гідність. Також п'ятикласники розуміють, що гідність не сумісна зі страхом чи приниженням, а шестикласники слушно звертають увагу на те, що гідність потрібно відстоювати лише моральними засобами. В цілому відповіді п'ятикласників і шестикласників схожі, вони відмічають роль самоповаги, самоставлення, прагнення до визнання, однак шестикласники дали більш повні і розширені відповіді, що відповідає їх віковим особливостям.

Розмірковуючи над тим, які закони захищають їх честь і гідність, діти в основному посилались на Конвенцію ООН про права дитини загалом (15,4%), наводили як приклад право на життя (7,7%), на турботу (5,7%), мирне життя (5,7%), на любов (1,9%), на недоторканість (1,9%), на вільний розвиток особистості (1,9%) та Конституцію України (3,8%), та право на життя (9,6%), на освіту (5,7%), згадали 201 статтю (5,7%), відмітили право на вільний розвиток особистості (1,9%), свободу думки (1,9%), заборону катувати людину (1,9%), на сім'ю (1,3%). Попри те, що не всі відповіді

безпосередньо стосувались поставленого запитання, 19,1% учнів 5-6 класів обмежились загальними висловлюваннями і 34,6% не змогли відповісти на запитання, що свідчить про необхідність проведення відповідної роботи з дітьми.

Нас також цікавило те, де на думку дітей найкраще захищається і, навпаки, найбільше попирається людська і особистісна гідність. Результати наводяться у таблиці 2.

Таблиця 2.

Уявлення молодших підлітків про те, де найкраще захищається і найбільше попирається особистісна і людська гідність

№	Найкраще захищається гідність	%	Найбільше попирається гідність	%
1	Україна	40,4	Україна	23,1
2	Америка	17,3	Африка	15,4
3	Німеччина	17,3	Ірак	9,6
4	Росія	13,5	Німеччина	9,6
5	Англія	11,5	Росія	9,6
6	Франція	7,7	Афганістан	7,7
7	Японія	7,7	Пакистан	7,7
8	Чехія	7,6	Америка	7,7
9	Китай	3,8	Китай	5,7
10	Іран	3,8	Іран	5,7
11	Болгарія	3,8	Англія	3,8
12	Бразилія	1,9	Нігерія	3,8
13			Лівія	3,8
14			Сербія	3,8
15			Швеція	3,8
16			Франція	3,8
17			Білорусія	3,8
18			Казахстан	3,8
19			Туреччина	3,8
20			Молдова	3,8
21			Японія	3,8
22			Індія	3,8
23			Єгипет	3,8
24	Не відповіли	36,5	Не відповіли	15,4

Відповіді були отримані за допомогою ранжування і показали, що учні 5-6 класів мають досить поверхові уявлення стосовно того, де найкраще захищається чи попирається особистісна і людська гідність. До групи тих і інших країн увійшли країни як з високим рівнем правової культури, де захист гідності гарантується і регулюється законодавством (Англія, Німеччина, Швеція, Франція, Америка) та країни з неусталеною правовою системою (Нігерія, Лівія, Ірак, Єгипет, Афганістан, тощо), а також країни пострадянського простору, де гідність, в основному існує як задекларована цінність.

На думку школярів негативно на їхній культурі гідності позначаються: застосування сили і фізичних покарань (17,3%), знуцання старшокласників над молодшими школярами (13,5%), конфлікти (11,5%), тиск в колективі (9,6%), позбавлення прав чи їх обмеження (9,6%), пліткування (9,6%), неузгодженість вимог батьків і вчителів (7,7%), образливі слова і брутальна лайка (7,7%), примушування (7,7%), більша любов до братиків і сестричок (7,7%), вихваляння одних дітей перед іншими (7,7%), невдалі розіграші та жарти (7,7%), нав'язування ідей чи деструктивної поведінки (5,7%), запопадливість перед сильнішими чи багатшими (3,8%), приниження (1,9%), несправедливі звинувачення (1,9%), намагання здаватись кращим, ніж ти є насправді (1,9%), самозвинувачення (1,9%), на відповіді (25,0%).

Учні 5-6 класів вважають, що запобігти цій ситуації можна через правове виховання (11,5%), формування у них культури поведінки (9,6%), через спілкування з гідними людьми (7,7%), роботу над собою (7,7%), стремління бути добрим (7,7%), дотримання моральних вимог (7,7%), уникання і запобігання конфліктам (7,7%), створення належних умов для життя (7,7%), відповідні виховні заняття (7,7%), виховні заходи (5,7%), профілактичну роботу (5,7%), самоконтроль (3,8%), визнання прав інших людей (3,8%), уміння відстоювати свої права (3,8%), запобігати приниженню (1,9%), бути прикладом для інших (1,9%), не бачать шляхів як можна запобігти поправленню гідності (5,7%), не відповіді (26,9%).

Нас також цікавило чи переживали молодші підлітки неприємні моменти приниження. Результати анонімного опитування наводяться у таблиці 3.

Таблиця 3.

№ п/п	Назва відповіді	%
1	Так	54,2
2	Не захотіли поділитися з різних причин	20,5
3	Ні	15,7
4	Не відповіді	9,6
	Всього	100

Дані наведені у таблиці 3 свідчать про те, що лише незначна кількість дітей (15,7%) не переживали приниження, тоді як більша частина дітей пережила приниження їхньої гідності, що викликає стурбованість процесом виховання як у сім'ї, так і в школі і потребує відповідної колекційної роботи з дітьми і дорослими.

Однак не меншу стурбованість викликає і той факт, що діти (24,1%) зізнались, що принижували своїх товаришів, (6, 0%) роблять це час від часу, (41,0%) не хотіли би нікого принижувати та (8,4%) не відповіді. Ситуації приниження в основному були пов'язані зі зведенням рахунків (13,3%), бажання помститися за власне приниження (9,6%), конфліктною ситуацією (8,4%), несправедливістю (6,0%), тиском (6,0%), бажанням протистояти злу (2,4%), негативному впливу (2,4%), стремлінням

відстояти свою честь (2,4%), несправедливою похвалою з боку дорослих (1,2%), бажанням відвоювати лідерські позиції (1,2%), самоутвердитись (1,2%), не порозумінням (1,2%). В деяких випадках (12,0%) школярі принижували інших без особливих причин та не відповіли (21,6%) школярів, що потребує уваги педагогів до життя дітей у шкільному колективі.

Діти переконані, що зберегти свою гідність навіть за несприятливих умов можливо, якщо бути стриманим (12,0%), виваженим (10,8%), добрим (10,8%), уникати конфліктів (9,6%), бути тактовним (8,4%), поважати людей (8,4%), дотримуватись правил моральної поведінки (8,4%), позбутися шкідливих звичок (6,0%), бути спокійним (6,0%), приймати правильні рішення (6,0%), любити себе (6,0%), не ображати інших (4,8%), не дозволяти себе принижувати (3,6%), завжди демонструвати найкращі свої якості (3,6%), не вживати лайливих чи нецензурних слів (3,6%), бути чесним (3,6%), людяним (3,6%), уміти вибачати (3,6%), бути впевненим в собі (2,4%), не вдаватися до грубої фізичної сили (2,4%), бути дружелюбним (2,4%), гуманістом (2,4%), демонструвати лідерські якості (1,2%), бути привітним (1,2%), не робити зла (1,2%), визнавати права інших людей (1,2%), не відповіли (18,0%) учнів 5-6 класів.

У своїх відповідях діти також навели приклади гідної поведінки у важких життєвих ситуаціях, які наводяться у таблиці 4.

Таблиця 4.

Приклади людської гідності

№ п/п	Назва	%
1	Люди, які пережили війну, концтабори	38,4
2	Допомога постраждалим у ситуаціях стихійного лиха, терактів	23,2
3	Шляхетна поведінка у конфліктних ситуаціях	15,7
4	Дотримання свого слова	9,8
5	Вибачення тих, хто був до тебе несправедливим	7,5
6	Вдячність за допомогу	5,4
	Всього	100

Дані таблиці свідчать про те, що приклади гідної поведінки діти намагалися віднайти у надзвичайних життєвих ситуаціях, коли людина поставлена межу виживання чи переживає сильний стрес. Однак такі ситуації допомагаю дітям краще зрозуміти сутність і значущість гідної поведінки.

Таким чином проведене дослідження засвідчило, що проблема культури поведінки є надзвичайно актуальною і важливою саме у молодшому підлітковому віці, коли у дітей активно формується Я-концепція, ставлення до себе та до інших людей. І хоча молодші підлітки мають поверхові і неповні знання про саме поняття гідності, механізми її захисту, однак вони добре усвідомлюють значення гідності у житті

людини, її особистісну і суспільну цінність. Вивчення стану виховання культури гідності у молодших школярів не вичерпало усіх аспектів дослідження цієї проблеми. Подальшого вивчення потребує діагностика виховання культури гідності у сім'ї та розробка відповідних часові методик та технологій.

Надзвичайно важливим аспектом у вихованні культури гідності є ставлення батьків до власних дітей. У тих сім'ях, де є двоє чи більше дітей батьки часто по-різному ставляться до них: одній дитині припадає більше уваги і любові, іншій менше. Одній дитині довіряють, іншій – ні. Це обумовлено різними об'єктивними і суб'єктивними чинниками і життєвими обставинами. Однак таке виділення однієї дитини чи її порівняння не на користь іншої негативно позначається на почутті особистісної гідності тої дитини, яка програє у порівнянні, а також створює напругу і нездорове суперництво у стосунках самих дітей. Саме вплив батьківського фаворитизму на становлення особистісної гідності підлітків і досліджувала Ш.Куперфіш. Зокрема, нею було встановлено, що 49,7% переживали такі ситуації у свої сім'ях, 37,6% – побували у ролі нелюбимих дітей, 12,2% – до сих пір сприймають себе у невігідному світлі [6, с.78].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малахов В.А. Етика: Курс лекцій: Навчальний посібник / Віктор Аронович Малахов. – К.: Либідь, 2004. – 384 с.
2. Словарь по этике/ Под ред. А.А.Гусейнова и И.С.Кона. – М.: Политиздат, 1989. – 447 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т./ В.О.Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.1. – 654 с.
4. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в 5 т./ В.О.Сухомлинський.-К.:Рад.школа, 1997. – Т. 4. – 637 с.
5. Удовицька С.В.Виховання гідності молодших підлітків у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи: автореферат дис....канд.пед.наук: спец.13.00.07 – „Теорія і методика виховання” / С.В.Удовицька. – К.,2010. – 18 с.
6. Kuperfish Sh. Parental favoritism, self-esteem and locus of control: Dissertation – „Psychotherapy”/ Sharon Kuperfish. – San Francisco: Alliant International University, 2005. – 73 p.

Статья посвящена изучению состояния воспитанности культуры достоинства у младших подростков. В статье также определены основные противоречия воспитательного процесса, выявлены основные тенденции, исследована роль педагогов в воспитании культуры достоинства у младших подростков

Ключевые слова: воспитанность, культура достоинства, младшие подростки, семья, школа.

The article is devoted to the study of breeding culture of dignity in younger adolescents. It also defines the main contradictions of the educational process, the basic trends investigated the role of teachers in the education of cultural esteem in young adolescent

Key words: education, culture, dignity, younger adolescents, family, school.